

DBB417 Yayıncılıkta Edisyon ve Redaksiyon-Güz Dönemi-9.Hafta

Birleşik Sözcükler

Belirtisiz isim tamlamaları, sıfat tamlamaları, isnat grupları, birleşik fiiller, ikilemeler, kısaltma grupları ve kalıplaşmış çekimli fiillerden oluşan ifadeler yeni bir kavramı karşıladıklarında birleşik kelime olurlar. Birleşik kelimeler belirli kurallar çerçevesinde bitişik veya ayrı olarak yazılır.

Birleşik kelimeler aşağıdaki durumlarda bitişik yazılırlar:

1. Ses düşmesine uğrayan birleşik kelimeler bitişik yazılır: *birbiri* (< *biri biri*), *kaynana* (< *kayın ana*), *kaynata* (< *kayın ata*), *nasıl* (< *ne asıl*), *niçin* (< *ne için*), *pazartesi* (< *pazar ertesi*), *sütlaç* (< *sütlü aş*) vb.

2. Özgün biçimleri tek heceli bazı Arapça kökenli kelimeler *etmek*, *edilmek*, *eylemek*, *olmak*, *olunmak* yardımcı fiilleriyle birleşirken ses düşmesine, ses değişmesine veya ses türemesine uğradıklarında bitişik yazılır: *emretmek*, *menolunmak*, *cemetmek*, *kaybolmak*; *darb etmek*, *dercetmek*, *hamdetmek*; *affetmek*, *hissetmek*, *reddetmek* vb.

3. Kelimelerden her ikisi veya ikincisi, birleşme sırasında anlam değişmesine uğradığında bu tür birleşik kelimeler bitişik yazılır.

a. Bitki adları: *aslanağzı*, *civanperçemi*, *keçiboynuzu*, *kuşburnu*, *turnagagası*, *açıkağz*, *akkuyruk* (çay), *alabaş*, *altınbaş* (kavun), *altıp armak* (palamut), *beşbiyik* (muşmula), *çobançantası*, *karnıkara* (börülce), *katırtırnağı*, *kuşyemi*, *şeytanarabası*, *yıllanyastığı*, *akşamsefası*, *camgüzeli*, *çadırüşağı*, *ayşekadın* (fasulye), *hafızali* (üzüm), *havvaanaeli*, *meryemanaeldiveni* vb.

b. Hayvan adları: *danaburnu* (böcek), *akbaş* (kuş), *alabacak* (at), *bağrıkara* (kuş), *beşparmak* (deniz hayvanı), *çakırkanat* (ördek), *kababurun* (balık), *kamçıkuyruk* (koyun), *kamışkulak* (at), *karagöz* (balık), *kara-fatma* (böcek), *kızılkanat* (balık), *sarıkuyruk* (balık), *yeşilbaş* (ördek), *sazkayası* (balık), *sırtıkara* (balık), *şeytaniğnesi*, *yalıçapkını* (kuş), *bozbakkal* (kuş), *bozyürük* (yılan), *karadul* (örümcek) vb.

c. Hastalık adları: *itdirseği* (arpacık), *delibaş*, *karabaş*, *karabacak* vb.

ç. Alet ve eşya adları: *balıkgözü* (halka), *deveboynu* (boru), *domuztırnağı* (kanca), *horozayağı* (burgu), *kargaburnu* (alet), *kedigözü* (lamba), *leylekgagası* (alet), *sıçankuyruğu* (törpü), *gagaburun* (gemi), *kancabaş* (kayık), *adayavrusu* (tekne) vb.

d. Biçim, tarz, tür, motif vb. adlar: *ayıbacağı* (yelken biçimi), *balıksırtı* (desen), *civankaşı* (nakış), *eşeksırtı* (çatı biçimi), *kazkanadı* (oyun), *kırlangıçkuyruğu* (işaret), *koçboynuzu* (desen), *köpekkuyruğu* (yağlı güreş), *sıçandişi* (dikiş), *balgümeci* (dikiş), *beşikörtüsü* (çatı biçimi), *turnageçidi* (firtına) vb.

e. Yiyecek adları: *hanımğöbeği* (tatlı), *kadınbudu* (köfte), *kedidili* (bisküvi), *dilberdudağı* (tatlı), *tavukğöğsü* (tatlı), *vezirparmağı* (tatlı), *bülbülyuvası* (tatlı), *kuşlokumu* (kurabiye), *alinazık* (kebab) vb.

f. Oyun adları: *beştaş*, *dokuztaş*, *üçtaş* vb.

g. Gök cisimlerinin adları: *Altıkardeş* (yıldız kümesi), *Arıkovanı* (yıldız kümesi), *Büyükayı* (yıldız kümesi), *Demirkazık* (yıldız kümesi), *Küçükayı* (yıldız kümesi), *Kervankıran* (yıldız kümesi), *Samanyolu* (yıldız kümesi), *Yedikardeş* (yıldız kümesi) vb.

ğ. Renk adları: *baklaçiçeği*, *balköpüğü*, *camğöbeği*, *devetüyü*, *fildişi*, *gülkurusu*, *kavuniçi*, *narçiçeği*, *ördekbaşı*, *ördekgagası*, *tavşanağzı*, *tavşankanı*, *turnagözü*, *vapurdumanı*, *vişneçürüğü*, *yavruağzı* vb.

h. Oğlu, kızı sözleri: *çapanoğlu*, *eloğlu*, *hinoğluhin*, *elkızı* vb.

4. -a, -e, -i, -u, -ü zarf-fiil ekleriyle *bilmek*, *vermek*, *kalmak*, *durmak*, *gelmek* ve *yazmak* fiilleriyle yapılan tasvirî fiiller bitişik yazılır: *düşünebilmek*, *sevebilmek*; *alıvermek*, *gülüvermek*; *uyuyakalmak*; *gidedurmak*, *yazadurmak*; *çıkagelmek*, *süregelmek*; *düşeyazmak*, *öleyazmak* vb.

5. Bir veya iki ögesi emir kipiyle kurulan kalıplaşmış birleşik kelimeler bitişik yazılır: *albeni*, *ateşkes*, *çalçene*, *çalyaka*, *dönbaba*, *gelberi*, *incitmebeni*, *sallabaş*, *sallasırt*, *unutmabeni*; *batçık*, *çekyat*, *geçgeç*, *kaçgöç*, *kapkaç*, *örtbas*, *seçal*, *tutkal*, *veryansın*, *yapboz*, *yazboz* vb.

6. -an/-en, -r/-ar/-er/-ır/-ir, -maz/-mez ve -mış/-miş sıfat-fiil ekleriyle kurulan kalıplaşmış birleşik kelimeler bitişik yazılır: *alaybozan*, *cankurtaran*, *çöpçatan*, *dalgakıran*, *demirkapan*, *gökdelen*, *yelkesen*; *akımtoplar*, *altıpatlar*, *barışsever*, *basınçölçer*, *özezer*, *pürüzalır*; *baştanımaz*, *değerbilmez*, *etyemez*, *hacıyatmaz*, *kadirbilmez*, *karıncaezmez*, *kuşkonmaz*, *külyutmaz*, *tanrıtanımaz*, *varyemez*; *çokbilmiş*, *güngörmüş* vb.

7. İkinci kelimesi -dı (-di / -du / -dü, -tı / -ti / -tu / -tü) kalıplaşmış belirli geçmiş zaman ekleriyle kurulan birleşik kelimeler bitişik yazılır: *albastı*, *ciğerdeldi*, *çıtıkrıldım*, *dalbastı*, *fırdöndü*, *gecekondu*, *gündöndü*, *hünkârbeğendi*, *imambayıldı*, *karyağdı*, *külbastı*, *mirasyedi*, *papazkaçtı*, *serdengeçti*, *şıpsevdi*, *zıpçıktı* vb.

8. Her iki kelimesi de -dı (-di / -du / -dü, -tı / -ti / -tu / -tü) belirli geçmiş zaman veya -r / -ar / -er geniş zaman eklerini almış ve kalıplaşmış bulunan birleşik kelimeler bitişik yazılır: *dedikodu*, *kaptıkaçtı*, *oldubitti*, *uçtuuçtu*; *biçerbağlar*, *biçerdöver*, *göçerkonar*, *kazaratar*, *konargöçer*, *okuryazar*, *uyurgezer*, *yanardöner*, *yüzergezer* vb.

Aynı yapıda olan *çakaralmaz* kelimesi de bitişik yazılır.

9. Somut olarak yer bildirmeyen *alt*, *üst* ve *üzeri* sözlerinin sona getirilmesiyle kurulan birleşik kelimeler bitişik yazılır: *ayakaltı*, *bilinçaltı*, *gözaltı* (gözetim), *şuuraltı*; *akşamüstü*, *ayaküstü*, *bayramüstü*, *gerçeküstü*, *ikindiüstü*, *olağanüstü*, *öğleüstü*, *öğletizeri*, *suçüstü*, *üzüstü*; *akşamüzeri*, *ayaküzeri* vb.

10. İki veya daha çok kelimenin birleşmesinden oluşmuş kişi adları, soyadları ve lakaplar bitişik yazılır: *Alper*, *Biröl*, *Gülnihal*, *Gülseren*, *Şenöl*, *Varöl*; *Abasıyanık*, *Adıvar*, *Atatürk*,

Gökalp, Güntekin, İnönü, Karaosmanoğlu, Tanpınar, Yurdakul; Boynueğri Mehmet Paşa, Tepedelenli Ali Paşa, Yirmisekiz Çelebi Mehmet, Yedisekiz Hasan Paşa vb.

11. İki veya daha çok kelimedenden oluşmuş il, ilçe, semt vb. yer adları bitişik yazılır: *Çanakkale, Gümüşhane; Acıpayam, Pınarbaşı, Şebinkarahisar; Beşiktaş, Kabataş vb.*

Şehir, köy, mahalle, dağ, tepe, deniz, göl, ırmak, su, çay vb. kelimelerle kurulmuş sıfat tamlaması ve belirtisiz isim tamlaması kalıbındaki yer adları bitişik yazılır: *Akşehir, Eskişehir, Suşehri, Yenişehir; Atakent, Batıkent, Konutkent, Korukent; Çengelköy; Yenimahalle; Karadağ, Uludağ; Kocatepe, Tinaztepe; Akdeniz, Karadeniz, Kızıldeniz; Acıgöl; Kızılırmak, Yeşilirmak; İncesu, Karasu, Sarısu; Akçay vb.*

12. Kişi adları ve unvanlarından oluşmuş mahalle, meydan, köy vb. yer ve kuruluş adlarında, unvan kelimesi sonda ise gelenekleşmiş olarak bitişik yazılır: *Abidinpaşa, Bayrampaşa, Davutpaşa, Gazi Osmanpaşa (mahalle); Ertuğrulgazi (ilçe), Kemalpaşa (ilçe); Mustafabey (cadde), Necatibey (cadde) vb.*

13. Ara yönleri belirten kelimeler bitişik yazılır: *güneybatı, güneydoğu, kuzeybatı, kuzeydoğu*

14. Dilimizde her iki ögesi de asıl anlamını koruduğu hâlde yaygın bir biçimde gelenekleşmiş olarak bitişik yazılan kelimeler de vardır:

a. *Baş* sözüyle oluşturulan sıfat tamlamaları: *başağırlık, başbakan, başbayan, başçavuş, başeser, başfiyat, başhekim, başhemşire, başkahraman, başkent, başkomutan, başköşe, başmüfettiş, başöğretmen, başparmak, başpehlivan, başrol, başsavcı, başyazar vb.*

b. Bir topluluğun yöneticisi anlamındaki *başı* sözüyle oluşturulan belirtisiz isim tamlamaları: *aşçıbaşı, binbaşı, çarkçıbaşı, çeribaşı, elebaşı, mehterbaşı, onbaşı, ustabaşı, yüzbaşı vb.*

c. *Ağa, baba, bey, efendi, hanım, nine vb.* sözlerle kurulan birleşik kelimeler: *ağababa, ağabey, beyefendi, efendibaba, hanımanne, hanımefendi, hacıağa, kadınnine, paşababa vb.*

ç. *Biraz, birçok, birçoğu, birkaç, birkaçı, birtakım, herhangi, hiçbir, hiçbirini* belirsizlik sıfat ve zamirleri de gelenekleşmiş olarak bitişik yazılır.

15. *Ev* kelimesiyle kurulan birleşik kelimeler bitişik yazılır: *aşevi, bakımevi, basımevi, doğumevi, gözlemevi, huzurevi, kahveevi, konukevi, orduevi, öğretmenevi, polisevi, yayınevi vb.*

16. *Hane, name, zade* kelimeleriyle oluşturulan birleşik kelimeler bitişik yazılır: *çayhane, dersane, kahvehane, yazıhane; beyanname, kanunname, seyahatname, siyasetname; amcazade, dayızade, teyzezade vb.*

17. *-zede* ile oluşturulmuş birleşik kelimeler bitişik yazılır: *depremzede, afetzede, selzede, kazazede vb.*

18. Farsça kurala göre oluşturulan sözler bitişik yazılır: *âlemşümul, cihanşümul; darıdünya, ehlibeyit, ehvenişer, erkânıharp, gayrimenkul, gayrimeşru, Kuvayımilliye, Misakımillî, suikast; cürmümeşhut, hamdüsenâ, hercümerç, hüsnükuruntu, hüsnüniyet vb.*

19. Arapça kurala göre oluşturulan sözler bitişik yazılır: *aliyyülâlâ, ceffelkalem, darülaceze, darülfünun, daüssıla, fevkalade, fevkalbeşer, hıfzıssıhha, hüvelbaki, şeyhülislam, tahtelbahir, tahteşşuur; aleykümselam, Allahualem, bismillah, fenafillah, fisebilillah, hafazanallah, inşallah, maşallah, velhasıl* vb.

20. Müzikte kullanılan makam adları bitişik yazılır: *acembuselik, hisarbuselik, muhayyerküirdi* vb.

UYARI: Bir sıfatla oluşturulan usul adlarında sıfat ayrı yazılır: *ağır aksak, yürük aksak, yürük semai* vb.

21. Kanunda bitişik geçen veya bitişik olarak tescil ettirilmiş olan kuruluş adları bitişik yazılır: *İçişleri, Dışişleri, Genelkurmay, Yükseköğretim Kurulu, Açıköğretim Fakültesi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi* vb.

22. Renk adlarıyla kurulan bitki, hayvan veya hastalık adları bitişik yazılır: *akağaç, alacamenekşe, karadut, sarıçiçek; alabalık, beyazsinek, bozayı; aksu, akbasma, mavihastalık, maviküf* vb.

Pekiştirmeli Sözlerin Yazılışı

Sıfat veya zarf görevindeki pekiştirmeli sözler bitişik yazılır: *apaçık, apak, büsbütün, çepeçevre, çırılçıplak, dümdüz, düpedüz, gömgök, güpegündüz, kapkara, kupkuru, masmavi, mosmor, paramparça, sapaşlam, sapsarı, sırsıklam, sırsıklam, sipsivri, yemyeşil* vb.

Deyimlerin Yazılışı

Deyimler ayrı yazılır: *akıntıya kürek çekmek, çam devirmek, çanak tutmak, gönlünden geçirmek, göz atmak, kulak asmak, kulak vermek, çantada keklik, devede kulak, yağlı kuyruk, yüz görümlüğü* vb.